

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

เด็กเป็นทรัพยากรที่มีค่าของสังคม เป็นอนาคตและความคาดหวังของประเทศ มุ่งงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศชี้ให้เห็นว่าช่วงก่อนวัยเรียนเป็นช่วงเวลาที่สำคัญ เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่มีการเจริญเติบโตและพัฒนาการต่างๆ ด้าน และที่สำคัญคือการพัฒนาสมอง เด็กในช่วงปฏิสนธิจนถึง 6 ปี ระบบประสาทและสมองมีการเจริญเติบโตในอัตราสูงที่สุด คือ ประมาณร้อยละ 80 ของผู้ใหญ่ปกติ การเลี้ยงดูจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านๆ และเป็นรากฐานสำคัญต่อการเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ

นอกจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองที่มีส่วนสำคัญอย่างมากในการจัดหาอาหารให้กับเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กยังมีบทบาทสำคัญในการดูแลเรื่องการจัดอาหารที่เหมาะสมกับเด็กเช่นกัน เนื่องจากในภาวะสังคมในปัจจุบันมีครอบครัวจำนวนมากที่นิยมส่งบุตรหลานไปรับบริการเลี้ยงดูก่อนวัยเรียนในชุมชน เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือโรงเรียนอนุบาล สถานที่เลี้ยงดูเด็กดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนบ้านหลังที่สอง และมีส่วนสำคัญในการดูแลและส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสม การจัดบริการอาหารในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจึงมีความสำคัญต่อสุขภาพของเด็กปฐมวัยเป็นอย่างมาก และต้องสร้างความมั่นใจให้กับผู้ปกครองเด็กว่าอาหารที่จัดเป็นอาหารที่เหมาะสมในการส่งเสริมภาวะโภชนาการของเด็ก ดังนั้นอาหารที่เหมาะสมสำหรับเด็กต้องเป็นอาหารที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ โดยมีสารอาหารตามเป้าหมาย 1 ใน 3 ของข้อกำหนดความต้องการปริมาณสารอาหารอ้างอิงที่ควรได้รับประจำวันสำหรับคนไทย (Dietary Reference intake ; DR) ของกรมอนามัย พ.ศ. 2546

การจัดอาหารกลางวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจึงต้องจัดอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมตามความต้องการของเด็กและต้องส่งเสริมให้เด็กมีการเจริญเติบโตตามวัย และช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางสติปัญญาอย่างเต็มศักยภาพ การจัดเตรียมอาหารที่ดีต้องมีระบบการจัดและบริการอาหารที่ดีได้มาตรฐานตั้งแต่การเลือกซื้อวัตถุดิบ การเตรียม การประกอบอาหาร การรับประทานอาหาร การจัด และการล้าง เก็บที่ถูกต้องสุขลักษณะ แม้จะมีโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียนและดำเนินมาเป็นระยะเวลาเกินกว่า 20 ปี แต่ผลการศึกษาประเมินคุณภาพอาหารกลางวันโรงเรียนของไทย ในปี พ.ศ. 2538 และ 2540 พบว่าปริมาณสารอาหารจากมื้อกลางวันที่โรงเรียนยังต่ำกว่า 1 ใน 3 ของสารอาหารเป้าหมายทั้งในระดับโรงเรียนประถมศึกษา และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เช่นเดียวกับการศึกษาของอรพินท์ บรรจง (2543) ได้ทำการประเมินคุณค่าสารอาหารของเมนูกลางวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่าผลจากการประเมินปริมาณอาหารจาก 15 เมนู ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ในจังหวัดลำปาง พบว่า เด็กได้รับสารอาหารเฉลี่ยต่ำกว่า 1 ใน 3 ของสารอาหารเป้าหมาย และพบว่าพี่เลี้ยงเด็กที่มีหน้าที่ในการทำครัวส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความชำนาญด้านการทำครัว แต่ขาดความรู้ทางด้านโภชนาการ การสุขาภิบาล การจัดเมนูอาหารเลี้ยงเด็กมักทำตามความถนัดและความชอบของเด็ก ซึ่งจากการดำเนินงานดังกล่าวอาจนำไปสู่ปัญหาทุพโภชนาการ การเกิดภาวะเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับเด็ก ส่งผลให้เด็กมีพัฒนาการช้าและมีการเจริญเติบโตช้า ซึ่งส่งผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก

การที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะสามารถจัดอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการนอกจากได้รับการสนับสนุนจากองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข และหน่วยงานที่

เกี่ยวข้อง การจัดบริการอาหารในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรใช้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน เพื่อระดมความคิดเห็นในการจัดหาทรัพยากรมาสนับสนุนการจัดอาหาร จากการศึกษาของ พรรณี บัญชรหัตถกิจ และคณะ (2545) เรื่องการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อการมีส่วนร่วมในการจัด โครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนแบบพึ่งพาตนเอง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าการจัดทำ โครงการดังกล่าวช่วยลดปัญหาเด็กที่มีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ให้เหลือไม่เกินร้อยละ 10 ได้ โดยเฉลี่ยลดลง จากปัญหาเดิมได้ประมาณ ร้อยละ 5 ในระยะเวลาการดำเนินงาน 4 เดือน และเชื่อว่าการพัฒนาศักยภาพ ชุมชนเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนใช้วิถีชีวิตและกระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งพาตนเอง ดังคำกล่าวที่ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนและความเป็นอยู่ที่ดีมีสุขของคนไทย ภายใต้สังคมที่แข็งแกร่ง มีคุณภาพ เป็นสังคมที่มี คุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งถ้าชุมชนมีส่วนร่วม ในการจัดอาหารสำหรับเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะสามารถเกิดระบบการพึ่งพาตนเองได้ การมีส่วนร่วม ของชุมชนเป็นผลดีต่อการพัฒนาสังคมให้พึ่งพาตนเองได้นำไปสู่การแก้ไขปัญหาทุโภชนาการและส่งเสริม ภาวะโภชนาการของเด็กปฐมวัยอย่างยั่งยืน

แนวทางการจัดการเพื่อให้เด็กมีภาวะโภชนาการที่ดีต้องเป็นไปอย่างองค์รวม เพื่อให้เกิดการ พัฒนาเด็กทุกด้านอย่างสมดุลและเต็มตามศักยภาพ ดังนั้นผู้ที่มีส่วนในการส่งเสริมภาวะโภชนาการเด็กคง ไม่เป็นหน้าที่เฉพาะที่เลี้ยงเด็ก พ่อครัวแม่ครัว เท่านั้นที่ควรได้รับความรู้เรื่องการจัดการด้านอาหารและ โภชนาการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจเกี่ยวกับเรื่องอาหาร และโภชนาการสำหรับเด็กปฐมวัยก็ควรจะได้รับองค์ความรู้เรื่องการพัฒนาตำรับอาหารมาตรฐานสำหรับ เด็กปฐมวัย รูปแบบการจัดการครัวที่ได้มาตรฐานเพื่อนำไปสู่อาหารปลอดภัย สุขภาพแข็งแรง รัฐบาลได้ กำหนดนโยบายให้ความสำคัญทางด้านพัฒนาคนและสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ประชาชนมีความสุข และมีนโยบายด้านการศึกษาให้ยกระดับการศึกษาของคนไทยอย่างบูรณาการ และสร้างการเรียนรู้ตลอด ชีวิต ส่งเสริมการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้อย่างจริงจัง การ รวบรวมองค์ความรู้เรื่องเด็กปฐมวัย การจัดทำตำรับอาหารมาตรฐานสำหรับเด็กปฐมวัย รูปแบบการจัดการ ครัวมาตรฐานเข้าสู่ระบบฐานข้อมูลผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต จะทำให้สามารถสืบค้นข้อมูล และสามารถนำข้อมูลไปใช้ได้ อีกทั้งการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดอาหารของศูนย์เด็กเล็กยังเป็นข้อมูลเพื่อ ใช้ในการประกอบการพิจารณากำหนดนโยบาย และงบประมาณด้านอาหารให้กับศูนย์เด็กเล็กต่อไป

คณะผู้วิจัยเห็นว่าการจัดแผนการวิจัยการพัฒนารูปแบบการจัดการด้านอาหารและโภชนาการ ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแบบบูรณาการ สามารถเป็นแนวทางในการจัดอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการได้ อย่างมีประสิทธิภาพและครบวงจร การมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิดความยั่งยืนและมั่นคงในระบบ อาหารโดยพยายามยึดแนวเศรษฐกิจพอเพียง จากแผนงานวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนา คุณภาพคนของประเทศ ดังที่ปรากฏเป็นเป้าหมายสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับ ที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยภายใต้ชุดแผนงานวิจัย โครงการพัฒนารูปแบบการจัดการด้านอาหาร และโภชนาการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแบบบูรณาการ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการสังเคราะห์งานวิจัย 4 เรื่อง ภายใต้แผนชุดวิจัยการพัฒนา รูปแบบการจัดการด้านอาหารและโภชนาการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแบบบูรณาการ โดยประกอบด้วย

- โครงการย่อยที่ 1 การจัดทำตำรับอาหารมาตรฐานสำหรับเด็กปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- โครงการย่อยที่ 2 การจัดรูปแบบครัวมาตรฐานเพื่อสุขอนามัยและพัฒนาการที่ดีสำหรับเด็กปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- โครงการย่อยที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการให้บริการอาหารของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- โครงการย่อยที่ 4 การจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อการจัดบริการอาหารและโภชนาการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

นิยามศัพท์

1. เด็กก่อนวัยเรียน หมายถึง เด็กที่มีอายุตั้งแต่ 1 ปี จนถึง 6 ปี
2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ศพด.) หมายถึง สถานที่ดูแลและให้การศึกษาเด็ก อายุระหว่าง 3-5 ปี มีฐานะเทียบเท่าสถานศึกษา เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้งเอง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของส่วนราชการต่างๆ ที่ถ่ายโอนให้อยู่ในความดูแลรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) หมายถึง หน่วยบริหารราชการท้องถิ่นที่เกิดจากข้อกำหนดของกฎหมาย เพื่อการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น ซึ่งมี 5 รูปแบบ คือ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา แต่ในการศึกษานี้ ศึกษาเฉพาะศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่อยู่ในความดูแลของเทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล
4. รูปแบบการจัดการด้านอาหารและโภชนาการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง แนวทางในการจัดการด้านอาหารและโภชนาการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยข้อมูลที่ได้มาจากสังเคราะห์จากงานวิจัยภายใต้แผนชุดวิจัยการพัฒนา รูปแบบการจัดการด้านอาหารและโภชนาการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแบบบูรณาการ ประกอบด้วยงานวิจัย 4 เรื่อง ดังนี้
 - 4.1 งานวิจัยเรื่อง การจัดทำตำรับอาหารมาตรฐานสำหรับเด็กปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
 - 4.2 งานวิจัยเรื่อง การจัดรูปแบบครัวมาตรฐานเพื่อสุขอนามัยและพัฒนาการที่ดีสำหรับเด็กปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
 - 4.3 งานวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการให้บริการอาหารของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
 - 4.4 งานวิจัยเรื่อง กาจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อการจัดบริการอาหารและโภชนาการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
5. ข้อกำหนดสารอาหารที่ควรได้รับสำหรับคนไทย หมายถึง ข้อกำหนดปริมาณสารอาหารต่อวันที่ร่างกายควรได้รับประจำวันสำหรับคนไทย จัดทำโดยกองโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2546) โดยในงานวิจัยนี้ใช้เกณฑ์สารอาหารสำหรับเด็กที่มีอายุ 3-5 ปี

6. อาหารกลางวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง อาหารกลางวันที่ได้จัดบริการให้เด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบริโภค โดยมีลักษณะเป็น 1) ข้าว และกับข้าว 1 อย่าง หรือ 2) อาหารจานเดียว ประเภทข้าว หรือ 3) อาหารจานเดียว ประเภทเส้น หรือ 4) อาหารท้องถิ่นประจำภาค

7. ปริมาณสารอาหารที่เด็กปฐมวัย (อายุ 3-5 ปี) ควรได้รับในมื้ออาหารกลางวัน หมายถึง ปริมาณสารอาหารที่เด็กปฐมวัย (อายุ 3-5 ปี) ควรได้รับในปริมาณ 1 ใน 3 ของข้อกำหนดสารอาหารที่เด็กอายุ 3-5 ปี ควรได้รับประจำวัน หรือ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของเป้าหมายสารอาหารที่กำหนดไว้

8. ชุดสารอาหารกลางวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง การจัดอาหารที่ประกอบด้วย อาหารกลางวัน ผลไม้ และนมสดรสจืด (200 มิลลิลิตร) โดยชุดสารอาหารกลางวันมีปริมาณสารอาหาร ร้อยละ 40 ของสารอาหารเป้าหมาย เป็นไปตามข้อกำหนดสารอาหารที่ควรได้รับประจำวัน (เด็กอายุ 3 - 5 ปี) สำหรับคนไทย พ.ศ. 2546

9. แบบประเมินครัวมาตรฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง แบบประเมินสภาพครัว มาตรฐาน โดยมีการประเมิน 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) สถานที่ 2) เครื่องใช้เครื่องครัวและภาชนะ อุปกรณ์ 3) การทำอาหารและการควบคุม 4) บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับอาหาร และ 5) การสุขาภิบาลมี จำนวนในการประเมินทั้งสิ้น 60 ข้อ

10. โปรแกรมการจัดอาหารกลางวัน Suan Dusit School Lunch Program หมายถึง โปรแกรมการจัดอาหารกลางวันของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ได้จากรายงานการวิจัยเรื่อง การจัดทำระบบ สารสนเทศเพื่อการจัดบริการอาหารและโภชนาการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (สมยศ ต้นติวศ์วานิช และ พิทรนันท์ ศรีม่วง. 2555)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้แนวทางการจัดการรูปแบบการจัดการด้านอาหารและโภชนาการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีคุณภาพ และสามารถนำมาใช้ในการดำเนินงานในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้

2. ได้แนวทางที่เป็นประโยชน์ที่ช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการ การจัดบริการอาหารกลางวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ได้เผยแพร่องค์ความรู้ในรูปแบบของงานวิจัย และสามารถพัฒนาองค์ความรู้ที่ได้ในรูปแบบของระบบฐานข้อมูลด้านการจัดการด้านอาหารและโภชนาการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก